

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความเจริญเติบโตของภูมิภาค เป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีของภาค โดยทั่วไปจะสังเกตความเจริญเติบโตนี้ได้จากการเพิ่มขึ้นในรายได้ที่แท้จริง (Real Income) การขยายตัวของขนาดประชากร และโครงสร้างของสาขาเศรษฐกิจในภูมิภาคนั้น เป็นต้น ในทัศนะทางเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค และโครงสร้างดังกล่าวมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากความเชื่อมโยงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาคนั้น ๆ ด้วย การพัฒนาภาคเพื่อให้เกิดความเจริญเติบโต จึงสามารถทำได้โดยอาศัยตัวกระตุ้นความเจริญทางด้านอุปสงค์และอุปทาน ซึ่งเป็นพื้นฐานความเชื่อมโยงต่าง ๆ นั้น

การพัฒนาภาคโดยใช้แนวทางศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจและระหว่างพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาภายในภูมิภาคนั้น ๆ และภูมิภาคอื่น ซึ่งที่สุดแล้วผลแห่งการพัฒนาอย่างอ้อมส่งไปถึงการพัฒนาประเทศโดยรวมด้วย ดังนั้น รัฐบาลของประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่รวมทั้งประเทศไทย จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาภูมิภาคซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้แต่ละประเทศอาจใช้แนวความคิดในการวางแผนพัฒนาภาคแตกต่างกันไป

วิวัฒนาการการพัฒนาภาคของประเทศไทย เริ่มตั้งแต่ประเทศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1 ต่อมารัฐบาลได้เริ่มบรรจุแนวทางการพัฒนาภาคไว้ในแผนชาติตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 อย่างไรก็ตาม การพัฒนาภาคที่ผ่านมาเป็นการพัฒนารายสาขาเศรษฐกิจลงในพื้นที่ภูมิภาคที่แบ่งไว้เท่านั้น* ซึ่งผลการพัฒนานอกจากจะก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามเป้าหมายแล้ว ส่วนหนึ่งยังได้สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศด้วย ปรากฏการณ์ลักษณะดังกล่าวเกิดคล้ายคลึงกันในทุกประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย จึงเป็นแรงกระตุ้นให้นักเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคพยายามอธิบายถึงกลไกการพัฒนาพื้นที่ โดยเน้นหนักถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างพื้นที่หนึ่งต่ออีกพื้นที่หนึ่งในฐานะที่เป็นพื้นฐานสำคัญที่จะพัฒนาให้เกิดความเติบโตแก่ภูมิภาคได้

---

*ภาคทางเศรษฐกิจในการพัฒนา แบ่งเป็น 6 ภาค คือ ภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การอธิบายของนักเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคถึงกลไกการพัฒนาพื้นที่ โดยอาศัยความเชื่อมโยงที่มีระหว่างกันในด้านต่าง ๆ นั้น เท่าที่ผ่านมามีบางส่วนอธิบายจากการติดตามศึกษาพัฒนาการที่เคยปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์ บางส่วนอธิบายได้ด้วยทางเลือกภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัด ซึ่งมักเป็นเงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์บางประการเกิดขึ้นจากความเชื่อมโยงทางสังคมที่สามารถอธิบายกลไกการพัฒนาได้อย่างน่าสนใจเช่นกัน แต่ในการศึกษาผู้ไม่มีขอบเขตการศึกษาไปถึงผลทางสังคม

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาคอธิบายได้จากขั้นตอนการพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาคต่าง ๆ ในอดีตที่เคยปรากฏมาแล้ว ในความเห็นของ Douglas C. North (John Friedmann and William Alonso 1975 : 333-342) เห็นว่าขั้นตอนเหล่านั้นเป็นกระบวนการตามธรรมชาติ คือ ถ้าปล่อยให้กลไกทางเศรษฐกิจทำงานตามปกติ แต่ละภูมิภาคจะมีพัฒนาการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ขั้นที่ 1 เศรษฐกิจของภูมิภาคทั้งหลายมักจะเป็นแบบเลี้ยงตัวเอง (Self Sufficient Subsistence economy) ที่ทำการเพาะปลูกเพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือน มีการติดต่อค้าขายกับภายนอกเพียงเล็กน้อย และประเภทของพืชผลที่ปลูกหรือกิจกรรมที่ประกอบเป็นอาชีพจะถูกกำหนดโดยลักษณะของทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น

2. ขั้นที่ 2 เมื่อมีการติดต่อกับภายนอกโดยการค้าขายกับภูมิภาคอื่น โครงสร้างการผลิตจะเปลี่ยนไปมีแนวโน้มการผลิตโดยอาศัยความชำนาญเฉพาะอย่าง (Specialization) ตามลักษณะที่มีความได้เปรียบของท้องถิ่น (Comparative Advantage) ซึ่งจะเป็นผลให้ภูมิภาคอื่นที่มีอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้น

3. ขั้นที่ 3 เมื่อขนาดการค้า (Term of trade) กับภูมิภาคอื่น ๆ ขยายตัวมากขึ้น โครงสร้างการผลิตภาคเกษตรก็เปลี่ยนไปด้วย คือ การตัดสินใจปลูกพืชชนิดใหม่ หรือเลิกปลูกพืชบางชนิด ตลอดจนมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้า กำหนดโดยความต้องการ (Demand) ของผู้บริโภคภายในและภายนอกภูมิภาค ซึ่งมีแนวโน้มเปลี่ยนไปตามระดับรายได้ที่สูงขึ้น

4. เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นมาก การขยายการผลิตเริ่มประสบกับอุปสรรคจากการลดลงของผลได้ (Law of Diminishing Returns) ภูมิภาคนั้นจะเริ่มรู้สึกถึงความจำเป็นต้องปรับปรุงโครงสร้างการผลิตใหม่ให้มีกิจกรรมการผลิตสิ่งของชนิดใหม่ที่ผลของกฎการลดลงของผลได้ยังไม่ปรากฏ โดยปกติแล้วมักเป็นอุตสาหกรรมที่อาศัยวัตถุดิบจากภาคเกษตรและป่าไม้ เช่น

อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร อุตสาหกรรมเส้นใยและสิ่งทอ

5. ขึ้นสุดท้าย เมื่อภูมิภาคนั้นเป็นแหล่งผลิตอุตสาหกรรมและบริการที่อาศัยการส่งออก ไปขายยังภูมิภาคอื่น เป็นส่วนสำคัญ และเป็นแหล่งเงินทุนทรัพยากร และคนงานที่มีฝีมือที่ภูมิภาคอื่น ที่ล่าหลังจะได้รับประโยชน์

ตามความคิดของ Douglas C. North ท้องถิ่นหรือภูมิภาคต่าง ๆ จะเจริญไปด้วยกัน แต่ช้า-เร็วไม่เท่ากันภูมิภาคที่เจริญเร็วกว่าจะเป็นฝ่ายช่วยสนับสนุนภูมิภาคที่ล่าหลัง และมีกลไก เชื่อมโยงที่สำคัญ คือ การค้าระหว่างภูมิภาค การถ่ายทอดวิชาการ เงินทุน และแรงงานที่มีฝีมือ ระหว่างภูมิภาคจากที่เจริญกว่าไปยังที่ล่าหลัง

ในระหว่างที่ภูมิภาคหรือประเทศต่าง ๆ มีการพัฒนาเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กัน ความแตกต่างในระดับการพัฒนาที่พื้นที่ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติ Hirshman แสดงทัศนะดังกล่าว จากการสังเกตภูมิภาคต่าง ๆ พบว่าไม่มีภูมิภาคใดที่มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกัน นอกจากนี้ ยังไม่มีแนวโน้มที่แต่ละภูมิภาคจะสนับสนุนกันอย่างราบรื่นตามที่ Douglas C. North อธิบายไว้

Albert O. Hirshman (John Friedmann and William Alonso 1975 : 139-144) กล่าวถึงกลไกการพัฒนาว่า เมื่อภูมิภาคใดเริ่มต้นก่อนและพัฒนาได้เร็วกว่าภูมิภาคอื่น ภูมิภาคนั้นจะกลายเป็นศูนย์กลางการเติบโตทางเศรษฐกิจที่จะมีการขยายตัวรวดเร็วยิ่งขึ้น จากผลพลอยได้ที่ให้ผลประโยชน์ (externalities) ที่เกิดจากการรวมตัวกันของหน่วยผลิต (agglomeration) และจากการที่มีขนาดของกิจการใหญ่จึงก่อให้เกิดการประหยัดจากขนาด (economies of scale) การขยายตัวของภูมิภาคนี้จะส่งผลกระทบไปถึงภูมิภาคที่ล่าหลังกว่า ได้ทั้งในแง่บวกและในแง่ลบ โดยผลในแง่บวกเรียกว่า Trickle down effect ส่วนผลในแง่ลบเรียกว่า Polarization effect

ผลที่เป็นประโยชน์ (Trickle down effect) แก่ภูมิภาคล่าหลังที่สำคัญ ได้แก่ การที่ภูมิภาคที่เจริญชั้ววัตถุดิบ-อาหารจากภูมิภาคที่ล่าหลัง ซึ่งผลดังกล่าวจะเกิดขึ้นเสมอถ้าโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภูมิภาคทั้งสองมีลักษณะที่เสริมกัน (Complementary) (ผลดีดังกล่าวตรงกับความหมายของ spread effect ของ G. Myrdal) สำหรับผลเสีย (Polarization Effect) ที่จะเกิดขึ้นแก่ภูมิภาคล่าหลังก็คือ การค้าขายแลกเปลี่ยนกับภาคที่เจริญกว่าที่สามารถผลิตสินค้าได้ในต้นทุนต่ำนั้นจะทำให้กิจกรรมที่ถดถอยดั้งเดิมในภาคที่ล่าหลังอ่อนแอ และสูญเสียความสำคัญลงไปได้ในที่สุด เศรษฐกิจจึงซบเซาลง นอกจากนี้ยังมีผลเสียอีกประการหนึ่งที่ได้

ขีด คือ การอพยพของผู้มีความรู้ (Technocrat) และแรงงานฝีมือจากภาคที่ล่าหลังไปสู่ภาคที่เจริญกว่า จึงเป็นการสูญเสียทรัพยากรบุคคลของภูมิภาคที่ล่าหลัง (ผลเสียที่เกิดขึ้นตรงกับ Backwash ของ G. Myrdal)

อย่างไรก็ตาม Hirschman มีความเห็นว่า ในระยะยาวแล้ว ผลด้านบวกจะเกิดขึ้นมากกว่าผลด้านลบ และความเจริญที่เกิดในภาคที่ก้าวหน้าจะช่วยกระตุ้นความเจริญในภาคที่ล่าหลังให้สูงขึ้นตามไปด้วย ถ้าภาคที่เจริญยังต้องอาศัยปัจจัยการผลิตจากภาคที่ล่าหลังกว่าอยู่

Harvey Perloff และ Lowdon Wingo, Jr. (John Friedmann 1975: 316-331) อธิบายถึงกลไกภายในในเศรษฐกิจของภาคที่ล่าหลังที่ช่วยส่งเสริมให้ผลที่เป็นประโยชน์จากภาคที่เจริญแพร่ขยายต่อไปในภาคที่ล่าหลัง โดยกล่าวว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของภาคจะเริ่มจากการที่ภาคนั้นมีโอกาสผลิตสินค้าแล้วส่งออกไปยังภาคอื่น ซึ่งด้วยวิธีนี้ ภาคที่ส่งออกจะได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงจากกิจกรรมการผลิตเพื่อส่งออก (Export Sector) และผลต่อเนื่องที่เกิดจากความต้องการใช้ปัจจัยการผลิตในกิจการส่งออก และผลทางอ้อมอีกส่วนหนึ่งจากการเพิ่มความต้องการ สำหรับสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคที่มีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นส่วนที่ผลิตขึ้นสนองความต้องการภายในประเทศ (Internal Sector)

Perloff และ Wingo อธิบายว่า ผลต่อเนื่องที่เกิดจากความเชื่อมโยงกับ Internal Sector นี้เองเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาภาค คือ เป็นส่วนที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจให้มีสาขาการผลิตต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นและได้สัดส่วนยิ่งขึ้น ซึ่งแต่ละภาคมีความสัมพันธ์กันในทางซื้อขายที่จะช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกัน อัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจภายในภูมิภาคจะทวีขึ้นเมื่อมีกิจการหลายชนิดอยู่ใกล้กันที่จะช่วยลดต้นทุน (Economics of Agglomeration) ดังนั้น สิ่งสำคัญของกลไกการพัฒนาตามความคิดดังกล่าว ก็คือ การริเริ่มของกิจการผลิตเพื่อส่งออกมีบทบาทเป็นแรงกระตุ้นเท่านั้น แต่การพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาคที่จะทำให้พึ่งตนเองได้ และดำเนินต่อไปได้นั้นขึ้นอยู่กับ การสนองตอบของเศรษฐกิจภาคที่มีต่อแรงกระตุ้นในขั้นแรกที่ทำให้มีการปรับโครงสร้าง และการขยายตัวของตลาดภายในภูมิภาค และด้วยวิธีการเช่นนี้ ภูมิภาคล่าหลัง ถ้ามีโอกาสผลิตสินค้าที่มีความชำนาญ (Specialization) ส่งไปตลาดภายนอก ในที่สุดก็จะเจริญขึ้นทัดเทียมกับภาคที่เจริญ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดอนาคตของภาคล่าหลังก็คือ ภาคนั้นมีทรัพยากรธรรมชาติมากน้อยหรือมีค่าเพียงใด และภูมิภาคนั้นมีโอกาสเข้าถึงตลาดใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางระดับชาติ และตลาดต่างประเทศสักเพียงไหน

นอกจากการพัฒนาภาคโดยอาศัยกลไกความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจในด้านการผลิต และการค้าระหว่างภาคแล้ว Friedmann (Friedmann 1975 : 267-281) มีความเห็นว่าเป็นเมือง (Urbanization) ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่จะสนับสนุนการพัฒนามิติภาคให้เป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้น โดยมีเหตุผลสนับสนุน ดังนี้

1. ในเมืองใหญ่ จะมีความต้องการความคิดริเริ่มของนักประดิษฐ์มากกว่าเมืองเล็ก เพราะในเมืองใหญ่มีปัญหาที่จะต้องการแก้ไขมากกว่าในเมืองเล็ก เนื่องจากมีประชากรอยู่หนาแน่น มีการประกอบอาชีพตามความถนัด (Specialization) หลายสาขาและมีความหลากหลายในการดำรงชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตภาคต่าง ๆ มีความซับซ้อนมากกว่าในเมืองเล็ก
2. เมืองใหญ่มีทรัพยากรเงินทุน วิทยาการ และการจัดองค์การธุรกิจที่จะให้ความสะดวกแก่ผู้ประกอบการมากกว่าเมืองเล็ก กล่าวคือมีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการดีกว่า
3. คนในเมืองใหญ่มีทัศนคติกว้างในการที่จะรับความคิดและสิ่งประดิษฐ์ใหม่ (Innovation) มากกว่าคนในเมืองเล็ก
4. การคมนาคมสื่อสารในเมืองใหญ่สะดวกกว่าในเมืองเล็ก
5. การทดลองเอาสิ่งประดิษฐ์และวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในทางปฏิบัติทำได้สะดวกในเมืองใหญ่ เพราะมีตลาดกว้างขวางเพียงพอที่จะหาลูกค้ามาอุดหนุนกิจกรรมใหม่นี้ได้

นอกเหนือจากการอธิบายกระบวนการพัฒนามิติภาคที่ผ่านมา โดยอาศัยการสังเกตจากพัฒนาการในอดีตแล้ว สำหรับประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไปมักมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะในหมู่ประเทศที่มีข้อจำกัดด้านเงินทุน ที่จะต้องเลือกส่งเสริมการผลิตในบางสาขาหรือในบางพื้นที่ก่อนแทนที่จะลงทุนไปพร้อมกันทั้งหมด ดังนั้น จึงปรากฏว่า ประเทศที่กำลังพัฒนามักใช้แนวความคิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบไม่สมดุลย์ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งผลในทางปฏิบัติก็คือ มีการส่งเสริมการลงทุนเพียงในบางสาขาการผลิต หรือบางพื้นที่ เพื่อเป็นหน่วยทำให้เกิดการพัฒนาสาขาการผลิตและภูมิภาคอื่น ๆ ต่อไป

Albert Hirschman (Albert Hirschman 1958 : 62-63) ให้ความเห็นว่าการลงทุนในการพัฒนานั้นสำหรับประเทศกำลังพัฒนา อยู่ที่การใช้ความสามารถในการลงทุนด้วยทุนที่จำกัด โดยตัดสินใจลงทุนในสาขาเศรษฐกิจที่จะก่อให้เกิดผลเชื่อมโยงไปข้างหน้าหรือข้างหลัง (Forward / Backward Linkage) ได้มากที่สุด

ผลเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward Linkage) หมายถึง ผลที่กระตุ้นให้เกิดการขยายตัวในกิจกรรมการผลิตอื่น ๆ ที่ใช้ผลผลิตของกิจกรรมดังกล่าวในการผลิต

ผลเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward Linkage) หมายถึง ผลที่กระตุ้นให้เกิดการขยายตัวในกิจกรรมการผลิตที่ผลิตวัตถุดิบเพื่อป้อนกิจกรรมดังกล่าว

จากความหมายของผลเชื่อมโยง จะเห็นได้ว่า เมื่อมีการลงทุนในสาขาเหล่านี้ชักนำให้เกิดการลงทุนในสาขาอื่น ๆ ติดตามมาโดยอัตโนมัติ เช่น ถ้าส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็จะมีผลกระตุ้นให้เกิดความต้องการวัตถุดิบต่าง ๆ ที่เป็นผลผลิตผลเกษตร ฉะนั้นการขยายตัวของอุตสาหกรรมแปรรูปนี้จะเกิดผลเชื่อมโยงไปข้างหลัง คือการขยายตัวของการผลิตสาขาเกษตรกรรมและปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เกิดผลเชื่อมโยงไปข้างหน้าด้วย คือ เกิดการขยายตัวต่อสาขาการผลิตอื่น ๆ ต่อไป เช่น สาขาการขนส่งการค้าพาณิชย์ หรือกล่าวได้ว่า เป็นช่องทางในการพัฒนาสาขาการผลิตอื่นให้เกิดขึ้นและขยายตัว ซึ่งแต่ละสาขาการผลิตเหล่านี้ ต่างเป็นองค์ประกอบซึ่งกันและกันในสายการผลิต

โดยสรุปแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจที่เหมาะสมสำหรับประเทศกำลังพัฒนาตามแนวความคิดของ Hirschman จะต้องตัดสินใจเลือกลงทุนในสาขาการผลิตที่ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงไปข้างหน้าและ/หรือข้างหลังโดยรวมสูงสุดเพื่อเป็นการสนับสนุนให้กิจกรรมอื่นขยายตัวตาม

แนวความคิดในการพัฒนาภาคของประเทศกำลังพัฒนาภายใต้ข้อจำกัดของเงินทุน นอกจากวิธีเลือกลงทุนในเฉพาะบางสาขาการผลิตตามหลักเกณฑ์ของ Hirschman แล้ว ด้วยแนวความคิดทำนองเดียวกัน โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่ และกิจกรรมหลัก ทำการเลือกพัฒนาพื้นที่เฉพาะบางแห่งขึ้นมาเพื่อเป็นหน่วยนำการพัฒนาพื้นที่ข้างเคียงอื่น ๆ ต่อไปตาม Growth Pole Concept

แนวความคิดขั้วพัฒนา หรือ Growth Pole Concept (Boudeville 1965 : 112) เป็นแนวทางพัฒนาภาคที่อาศัยการสังเกตว่า ความเจริญของภูมิภาคหนึ่ง ๆ นั้นจะมีในบริเวณเฉพาะมากกว่าจะกระจายไปทุก ๆ บริเวณ บริเวณที่เจริญกว่าจะส่งความเจริญไปยังส่วนอื่น ๆ ของภาค บริเวณที่เจริญมากนี้เรียกว่า ขั้วพัฒนา (Growth Pole) ความหมายของขั้วพัฒนาดังกล่าวเป็นการประยุกต์จากแนวความคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับขั้วพัฒนาของ Perroux ที่ว่า (ประพันธ์ เสวตนันท์ 2520 : 149-150) ขั้วความเจริญเป็นชุดของอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง (Urban Area) ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นการพัฒนาให้เกิดแก่กิจการทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ในเขตที่อยู่ภายใต้อิทธิพล (Hinterland)

Richardson (Richardson 1978 : 57) กล่าวถึงบทบาทของตัวความเจริญที่มีต่อหน่วยเศรษฐกิจในลักษณะที่คล้ายคลึงกันว่าเป็นชุดของอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างความเจริญให้กับระบบเศรษฐกิจ เนื่องจากมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งด้านปัจจัยการผลิต และการกระจายผลผลิตระหว่างกัน ทำให้อุตสาหกรรมเหล่านี้ขยายตัวเร็วกว่าสาขาเศรษฐกิจอื่น นอกจากนี้เขายังระบุว่า แหล่งกระจุกตัวของอุตสาหกรรมดังกล่าวจะพบในเขตเมืองมากกว่าบริเวณอื่น และจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่อิทธิพลของเมืองมากกว่าผลต่อระบบเศรษฐกิจทั้งหมด

จากการที่ Perroux ให้ความสำคัญกับตัวพัฒนาในรูปของสาขาการผลิตหรืออุตสาหกรรมที่เป็นศูนย์กลาง ดังนั้นเมื่ออุตสาหกรรมที่เป็นศูนย์กลางทำการติดต่อซื้อขายกับอุตสาหกรรมอื่น จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่อุตสาหกรรมโดยรวม กล่าวคือ อุตสาหกรรมศูนย์กลางเติบโต ในขณะที่เดียวกันก็มีอิทธิพลต่อความเจริญเติบโตของหน่วยธุรกิจหรืออุตสาหกรรมอื่น ๆ ด้วย และการที่อุตสาหกรรมศูนย์กลางมีบทบาทในการแพร่ความเจริญไปยังอุตสาหกรรมอื่น ๆ นั้น Perroux เรียกว่า Polarization

หลังจากได้พิจารณาการแพร่ขยายความเจริญของอุตสาหกรรมศูนย์กลาง ในแง่ของระยะทาง (Space) ทางเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวแล้ว นักเศรษฐศาสตร์หลายท่าน อาทิเช่น Paelinck, Dawin Derva และ Poittier ได้เอาแนวคิดนี้มาประยุกต์ระยะทาง (Space) ของการแพร่ขยายนั้นให้มีความหมายในแง่ภูมิศาสตร์ ซึ่งก็ไม่เกิดความขัดแย้งแต่ประการใดเพราะระยะทางในแง่เศรษฐกิจกับระยะทางในแง่ภูมิศาสตร์มักสอดคล้องกัน คือ อิทธิพลของกลไกทางเศรษฐกิจที่แพร่ขยายออกมาจากศูนย์กลางจะลดลงตามระยะทางที่เพิ่มขึ้น โดยมีต้นทุนทางด้านคมนาคม ขนส่งและการแพร่ข่าวสารเป็นปัจจัยที่กำหนดขอบเขตของบริเวณอิทธิพล สำหรับกระบวนการที่ทำให้เกิด Polarization ตามความหมายของ Perroux นั้น เกิดจากการค้าขาย วัตถุประสงค์และผลผลิตระหว่างศูนย์กลางกับบริเวณใกล้เคียง (Linkage effects) ซึ่ง Hirshman และ G. Myrdal ได้อธิบายในลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ด้วย

เมื่อแนวความคิดนี้วิวัฒนาการมาเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับบริเวณใกล้เคียงในแง่ภูมิศาสตร์แล้ว ทำให้เกิดประโยชน์สำหรับการนำมาใช้เป็นมาตรการแก้ไขความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศกำลังพัฒนา ดังเช่น John Friedmann (John Friedmann 1977 : 359-365) ได้สร้างแบบจำลองขึ้น เรียกว่า Center - Periphery Model ที่อธิบายไว้ ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนมากจะมีศูนย์กลางความเจริญทาง

เศรษฐกิจอยู่ที่เมืองหลวงหรือเมืองท่าที่มีการส่งสินค้าออกไปขายต่างประเทศ ส่วนรอบนอก (Periphery) จะเป็นบริเวณแหล่งผลิตสำหรับสินค้าที่จะส่งออก ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่าง ๆ ในรอบนอกด้วยกันแทบไม่มี และบริเวณที่อยู่รอบนอกจะมีฐานะเป็นเพียงผู้สนับสนุนความเจริญของเมืองศูนย์กลางเท่านั้น แต่จะไม่มีทรัพยากรและการลงทุนไหลกลับไปสู่บริเวณรอบนอกด้วยสภาพที่เป็นอย่างนี้ Friedmann กล่าวว่า จะเริ่มมีความเจริญเกิดขึ้นกับท้องถิ่นรอบนอกหรือไม่เมื่อไหร่ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางสังคมและการปกครองท้องถิ่น การกระจายรายได้และการใช้จ่ายเงินงบประมาณของรัฐบาลที่จะเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นในบริเวณรอบนอก ถ้าไม่มีทางที่เกิดขึ้นเองรัฐจะต้องเข้ามาใช้มาตรการส่งเสริมให้มีการลงทุนเกิดขึ้นในบริเวณรอบนอก มีการปรับปรุงโครงสร้างการปกครองให้แก่ท้องถิ่นบริเวณรอบนอกมีอำนาจปกครองตนเองมากขึ้น และมีการใช้เงินงบประมาณที่จะช่วยส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในบริเวณรอบนอก ซึ่งการทำอย่างนี้จะก่อให้เกิดเมืองหรือศูนย์กลางใหญ่น้อยขนาดต่าง ๆ ลดหลั่นกันกระจายอย่างทั่วไปที่จะเป็นหน่วยรองรับอิทธิพลทางเศรษฐกิจในด้านดีจากศูนย์กลางแล้วถ่ายทอดต่อไปที่ตัวบริเวณรอบนอก

การนำแนวความคิดนี้มาใช้เป็นนโยบายพัฒนาพื้นที่ทำให้ต้องพิจารณาถึงผลที่จะเกิดขึ้นในด้านอื่น ๆ ด้วย นอกเหนือจากการขยายตัวของเศรษฐกิจในภูมิภาค เหตุการณ์ทางด้านสังคมจะเป็นอีกด้านหนึ่ง ที่สำคัญควรให้ความสนใจ เนื่องจากเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ ผลที่เกิดขึ้นทางสังคมที่หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างบุคคล ตลอดจนเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่เกิดจากการเปลี่ยนอาชีพ และจากการที่มีบุคคลต่างอาชีพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ เป็นที่กล่าวกันว่า เมื่อมีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในพื้นที่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เคยเป็นมาซึ่งอาศัยครอบครัวเป็นศูนย์กลางและมีเพื่อนบ้านที่เกี่ยวข้องเป็นญาติพี่น้องก็จะเปลี่ยนไปในทางที่แยกกันอยู่เป็นครอบครัวอิสระ การติดต่อระหว่างบุคคลก็เปลี่ยนไปจากความสัมพันธ์ระหว่างญาติและมิตรเป็นการติดต่อในทางธุรกิจและตามหน้าที่ ความรู้สึกที่เคยเป็นมิตรและช่วยเหลือซึ่งกันและกันก็กลายเป็นการแข่งขันเพื่อแสวงหาประโยชน์ให้กับตัวเอง (R. Weitz 1977 : 26) นักสังคมวิทยาสรุปการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นไว้เป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ (Das 1977 : 156)

1. ค่านิยมที่เกี่ยวกับฐานะของบุคคลที่ควรยกย่องเปลี่ยนไปจากฐานะที่ได้มาโดยกำเนิดหรือที่ยอมรับกันตามประเพณี (Ascribed Status) มาเป็นฐานะที่ได้มาจากการเป็นผู้สร้าง

ด้วยตนเอง (Achieved Status)

2. การเลื่อนฐานะทางสังคม (Social Mobility) มีความคล่องตัวขึ้น คือเปลี่ยนจากฐานะที่ต้องเป็นอยู่ตามที่สังคมกำหนดมาให้ มาเป็นความสามารถที่จะเลื่อนได้ทางสูงต่ำ และภายในระดับเดียวกันตามความปรารถนาและความสามารถของแต่ละบุคคล

3. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเปลี่ยนไปจากสภาพที่ถูกกำหนดขึ้นโดยประเพณี มาเป็นความสัมพันธ์ในทางสัญญาด้วยความสมัครใจ ซึ่งมีกำหนดอายุแน่นอนและมีโอกาสเลือกได้ตามความพอใจ เช่น การจ้าง การซื้อขาย ฯลฯ

4. เปลี่ยนจากการร่วมกันทำงานขึ้นเดียวกันเป็นกลุ่ม มาเป็นการแบ่งงานตามหน้าที่ มีการกำหนดบทบาท และคุณสมบัติของบุคคลสำหรับแต่ละหน้าที่

5. เปลี่ยนจากการยอมรับสภาพของตนเองมาเป็นการตั้งเป้าหมายแล้วดิ้นรนทำงานให้บรรลุตามเป้าหมาย

ผลทางสังคมอีกประการหนึ่ง เมื่อมีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในพื้นที่ จะมีเจ้าหน้าที่ระดับต่างย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้เป็นชนกลุ่มใหม่ มักเป็นชนชั้นกลาง (Middle Class) ที่มีอาชีพเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจ นายช่าง และเสมียนพนักงาน รวมทั้งแรงงานระดับล่างจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งชนกลุ่มใหม่ทั้ง 2 ระดับมีอาชีพและค่านิยมตลอดจนรายได้ที่แตกต่างจากคนในพื้นที่เดิม จึงเสมือนเป็นสิ่งแปลกปลอมเข้ามาซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ปรากฏการณ์ทางสังคมเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ควรศึกษาในรายละเอียดต่อไป

จะเห็นได้ว่าการวางแผนพัฒนาภาคของประเทศโดยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นไปตามแนวความคิดความเจริญเติบโตไม่สมดุลย์และชีวพัฒนา แนวคิดแรกนั้นถูกเลือกมาใช้ด้วยเหตุผลของการที่ประเทศมีข้อจำกัดทางด้านเงินทุน สำหรับแนวคิดชีวพัฒนาถูกนำมาใช้เพื่อสร้างศูนย์นำการเติบโตในภูมิภาคให้กระจายความเจริญไปสู่ส่วนอื่น ๆ ของภาค เพื่อแก้ไขความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคภายใต้ทั้ง 2 แนวความคิดนี้ การพัฒนาจะกระจายไปสู่สาขาการผลิตหรือพื้นที่ที่ด้อยกว่าได้ โดยอาศัยกลไกความเชื่อมโยงระหว่างสาขาการผลิตที่มีอยู่

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดทั้งหมดที่ผ่านมา ล้วนมีพื้นฐานจากประเทศที่เจริญแล้ว เมื่อนำมาใช้กับประเทศกำลังพัฒนาแถบเอเชีย ปรากฏว่าไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่ละประเทศยังคงไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคได้สำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากมีความแตกต่างโดยพื้นฐานอยู่มาก โดยเฉพาะกิจกรรมหลักที่กล่าวถึงในทฤษฎี ดังนั้นการนำมาใช้ให้

เกิดประสิทธิผลในทางปฏิบัติแล้วควรจะต้องประยุกต์หลักการเดิมบางอย่างให้สอดคล้องกับสภาพพื้นฐานของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งในการสัมมนาเรื่องกลยุทธ์ของการพัฒนาอุตสาหกรรมและเมืองหลักในกรอบการวางแผนพัฒนาภาคในปี 2524 (Growth Pole Strategy and Regional Development Planning in Asia) Friedmann ได้เสนอทัศนะต่อที่ประชุมให้ประเทศกำลังพัฒนาหันจากนโยบายเร่งรัดการพัฒนาอุตสาหกรรมมาเป็นการพัฒนาเกษตรกรรมให้เป็นหน่วยนำทางเศรษฐกิจสอดคล้องกับพื้นฐานเดิม ทั้งนี้ก็จะสามารถก่อให้เกิดการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมเกษตร การพาณิชย์ การขนส่ง และการก่อสร้าง ซึ่งจะเป็พื้นฐานที่มั่นคงในการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักต่อไป

จากข้อเสนอแนะดังกล่าว เมื่อนำมาพิจารณากับพื้นที่ศึกษา คือ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า พื้นฐานกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักเดิมของพื้นที่ คือการผลิตในสาขาเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้จากตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (GPP) ในขณะที่เดียวกันศักยภาพในการเจริญเติบโตไปสู่พื้นที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวตามนโยบายของรัฐนั้นมีสูงมาก โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งนับเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของการพัฒนา ผู้ศึกษามีความเห็นว่ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ในเมืองเชียงใหม่ เช่น โรงแรม , ธุรกิจการนำเที่ยว, ฯลฯ โดยมีอุตสาหกรรมที่สนับสนุนต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยว เช่น อุตสาหกรรมไม้แกะสลัก, อุตสาหกรรมทำร่มและพัดกระดาษ จะกระจายอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัด เช่น หางดง และสันกำแพง ซึ่งนับว่าเป็นการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของจังหวัดด้วย

ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้ จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมในประเด็นของการใช้ปัจจัยการผลิตและการกระจายผลผลิต ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่จากการไหลเวียนของสินค้าและแรงงานของกิจกรรมในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อเสนอแนะทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ให้เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของธุรกิจและอุตสาหกรรม

Hartshorn (1980) ได้กล่าวถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในเขต CBD ว่ามีความเชื่อมโยงกันดังนี้ :-

1. ความเชื่อมโยงกันในเชิงการแข่งขัน (Competitive Linkage) โดยที่ความเชื่อมโยงในลักษณะเช่นนี้ ร้านค้าปลีกต่าง ๆ จะอยู่ร่วมกัน เพื่อดึงดูดลูกค้าให้มากที่สุด

และแบ่งเขตตลาดกัน ทำให้ลูกค้ามีโอกาสเปรียบเทียบสินค้า แต่ร้านค้าเหล่านี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันโดยตรง เช่น บริษัทนำเที่ยวที่ตั้งอยู่ใกล้กัน และห้างสรรพสินค้าที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน

2. ความเชื่อมโยงกันในเชิงส่งเสริมซึ่งกันและกัน (Complementary Linkage)

เป็นลักษณะของร้านค้าหรือธุรกิจ ที่มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนในธุรกิจที่ตั้งอยู่ในบริเวณหนึ่ง ๆ เช่น สำนักงาน โรงพิมพ์ ร้านถ่ายเอกสาร ร้านค้าและบริการเครื่องคอมพิวเตอร์ จะตั้งอยู่ในเขตเมือง เพื่อเป็นการช่วยเหลือส่งเสริมซึ่งกันและกัน

3. ความเชื่อมโยงในเชิงร่วมสถานที่ (Commensal Linkage) เป็นกิจกรรมที่มีความต้องการใช้สถานที่ร่วมกัน เช่น สำนักงานวางแผน สำนักงานวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม

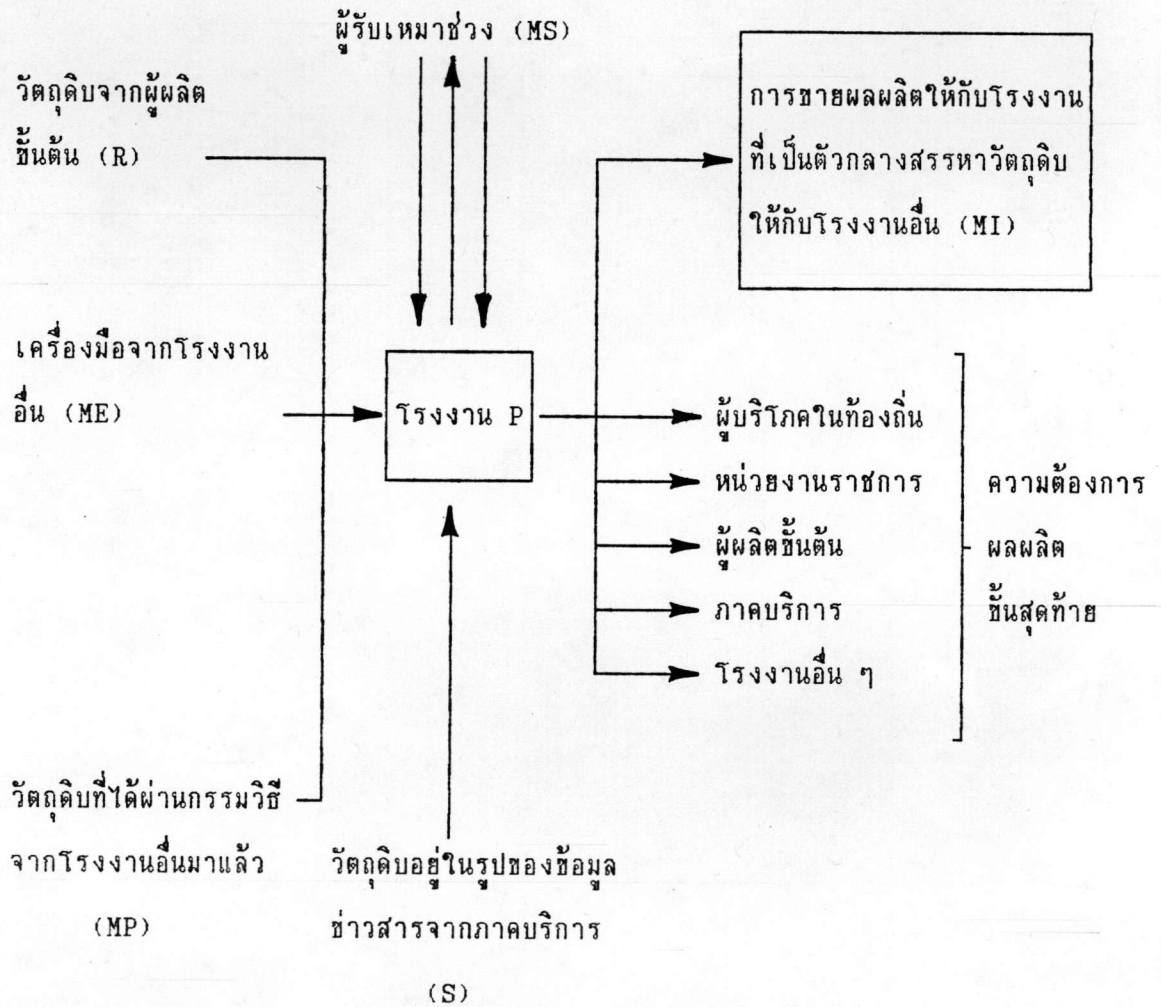
จะใช้พื้นที่เพื่อจัดตั้งสำนักงานคล้ายคลึงกัน

4. ความเชื่อมโยงเชิงประกอบ (Ancillary Linkage) เป็นธุรกิจบริการต่าง ๆ

ที่อยู่ใกล้กันที่เกิดขึ้นใกล้กับศูนย์กลางของการจ้างงาน เพื่อจัดหาสินค้าและบริการให้กับพนักงานเหล่านั้น เช่น ร้านดอกไม้ ร้านขายลูกกวาดหรือขนม ร้านกาแฟ ที่อยู่ใกล้กับสำนักงาน เพื่อให้บริการแก่พนักงานในสำนักงาน

ส่วนแนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของอุตสาหกรรมนั้น Hoare (1985) ได้อธิบายความเชื่อมโยงของโรงงานที่มีอย่างต่อเนื่องทั้งด้านวัตถุดิบ หรือแรงงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตของโรงงาน (ภาพที่ 2.1) เป็นการอธิบายถึงความเชื่อมโยงไปข้างหน้าและความเชื่อมโยงไปข้างหลัง ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุดิบที่ปะปนเข้าโรงงานว่า ได้มาจากแหล่งใดบ้าง จนกระทั่งถึงผู้บริโภคขั้นสุดท้าย กล่าวคือ ในการเชื่อมโยงไปข้างหลัง โรงงาน P จะได้รับวัตถุดิบจากผู้ผลิตขั้นต้น (R) วัตถุดิบที่ได้ผ่านกรรมวิธีจากโรงงานอื่นมาแล้ว (MP) และเครื่องมือเครื่องใช้ในโรงงานจากโรงงานอื่น (ME) นอกจากนั้นโรงงาน P อาจมีผู้เหมาช่วง (MS) รับดำเนินการ เช่นเดียวกับที่โรงงาน P ที่ได้ผลิตอยู่ เมื่อความต้องการของตลาดมีมากกว่าที่โรงงาน P จะตอบสนองได้ อีกประการหนึ่ง วัตถุดิบจะอยู่ในรูปของข้อมูลข่าวสารจากภาคบริการ (S) เช่น ที่ปรึกษาทางด้านกฎหมาย การตลาด ฯลฯ สำหรับความเชื่อมโยงไปข้างหน้านั้น แสดงถึงความต่อเนื่องจากผลผลิตของโรงงานไปยังผู้บริโภคโดยตรงในท้องถิ่น ร้านค้าปลีก หน่วยงานราชการ ผู้ผลิตขั้นต้น ภาคบริการ โรงงานอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งผลผลิตจากโรงงาน P นั้น ยังสามารถเป็นวัตถุดิบให้กับโรงงานอื่นต่อไปได้ แต่ในกรณีของการขายผลผลิตให้กับตัวกลางในการสรรหาวัตถุดิบให้กับโรงงานอื่น (MI) นั้น จะกลายเป็นวัตถุดิบที่ผ่านกรรมวิธีจากโรงงานอื่นมาแล้ว เพื่อ

ป้อนเป็นวัตถุดิบแก่โรงงานอื่นต่อไป

แผนภูมิที่ 2.1 ความเชื่อมโยงของโรงงานอุตสาหกรรม

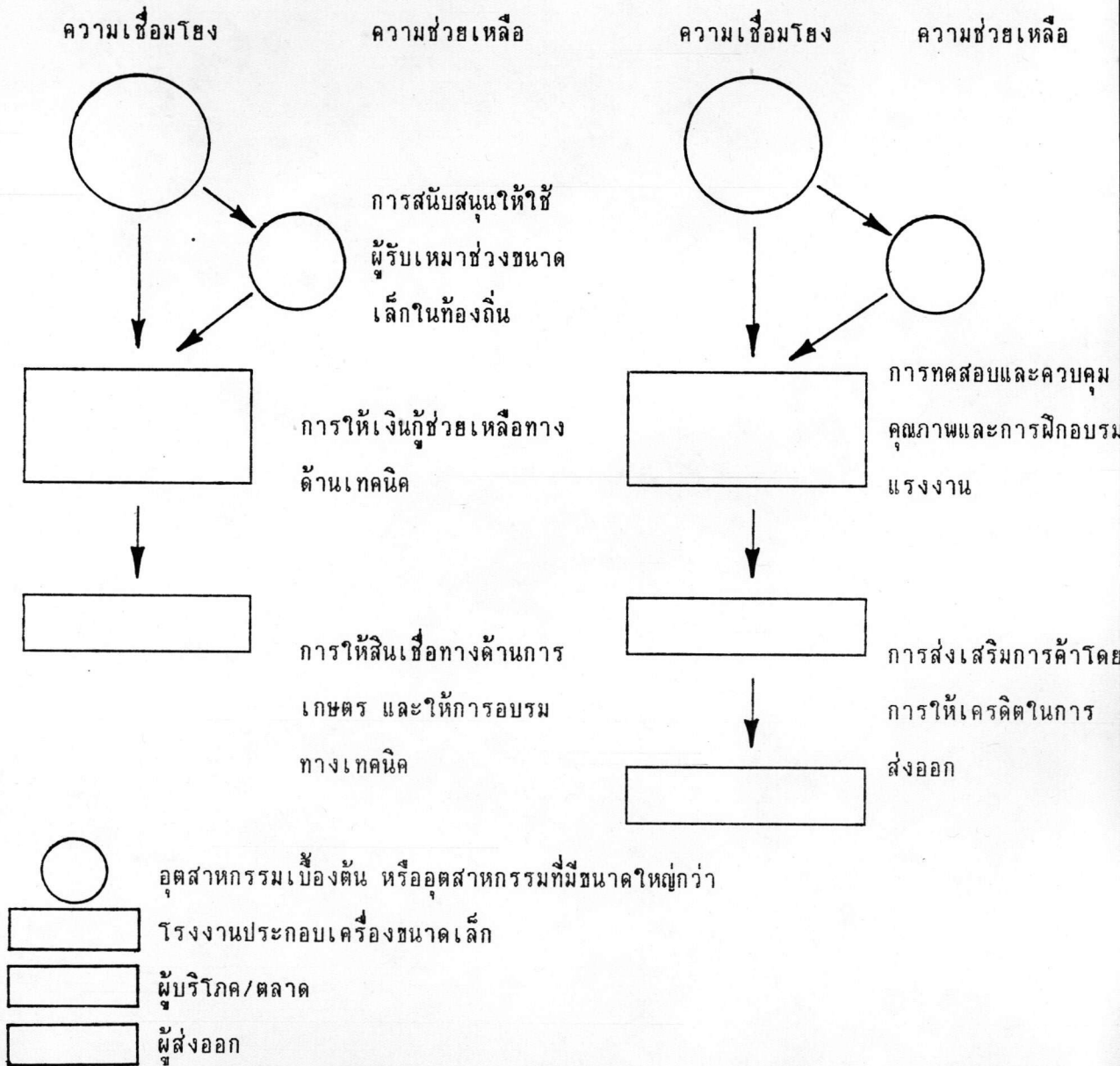
ที่มา : ดัดแปลงมาจาก : A.G. Hoare, "Industrial Studies" In Progress in Industrial Geography, p.44 Edited by M.Pacione, London : Croomhelm, 1985.

เช่นเดียวกับ Sit (1984) ได้ทำการศึกษาความเชื่อมโยงของอุตสาหกรรมขนาดเล็กในกรุงเทพมหานครโดยใช้แบบจำลอง ถึงความสัมพันธ์ไปข้างหน้าและไปข้างหลัง ซึ่งในการผลิตนั้น

อุตสาหกรรมจะมีความเชื่อมโยง 3 ระดับ คือ ความเชื่อมโยงไปข้างหลัง เป็นความสัมพันธ์ของโรงงานที่มีต่อการจัดสรรวัตถุดิบในการผลิต , ความเชื่อมโยงไปข้างหน้า เป็นความสัมพันธ์ของโรงงานกับแหล่งตลาด ซึ่งอาจเป็นการผลิตเพื่อเป็นวัตถุดิบให้กับโรงงานที่เป็นตลาด หรือการผลิตเพื่อบริโภคต่อไป , และความเชื่อมโยงในระดับโรงงานที่มีความสัมพันธ์ในด้านการจัดการร่วมกัน ภาพที่ 2.2 เป็นการแสดงแบบจำลองโดซซกตัวอย่างอุตสาหกรรมเครื่องจักรกลการเกษตร (Farm Machines) และอุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า (Electronics)

อุตสาหกรรม
เครื่องจักรกลการเกษตร

อุตสาหกรรม
เครื่องใช้ไฟฟ้า

แผนภูมิที่ 2.2 ความเชื่อมโยงของอุตสาหกรรมตามแนวคิดของ Sit (1984)

ที่มา : ดัดแปลงจาก V.F.S.Sit, "Linkage Patterns of Small-Scale Industries in Bangkok" in Small Industry Bulletin for Asia and The Pacific No.19 p.75-99 New York ; 1984.

2.1 วิธีการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรม

ในระบบเศรษฐกิจประกอบด้วยหน่วยเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ในการผลิตสินค้าและบริการประเภทต่าง ๆ กันออกมา เพื่อตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันของมนุษย์ พื้นที่หนึ่ง ๆ จะมีสัดส่วนของหน่วยหรือสาขาการผลิตที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของระบบเศรษฐกิจในพื้นที่นั้น ๆ ในการจะศึกษาถึงเศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่อย่างเป็นระบบนั้น มีวิธีหนึ่งที่จะสามารถทำได้ คือ การรวบรวมหน่วยเศรษฐกิจเหล่านั้นให้เป็นหมวดหมู่ตามสาขาการผลิต และจัดสร้างตารางแสดงความสัมพันธ์ของการผลิตและการแจกแจงผลผลิตที่เป็นสินค้าและบริการในระบบเศรษฐกิจนั้น ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง กล่าวคือ ในระบบเศรษฐกิจหนึ่ง สาขาการผลิตแต่ละสาขาจะต้องใช้ปัจจัยการผลิตอะไรบ้าง เพื่อนำมาผลิตสินค้า และขณะเดียวกัน เมื่อผลิตสินค้าเหล่านั้นแล้ว ได้ขายสินค้าไปให้สาขาการผลิตอื่น ๆ เพื่อบริโภคหรือเพื่อการผลิตต่อไป ตามแต่ประเภท และลักษณะของผลผลิตนั้น ๆ นอกจากนั้น สาขาการผลิตแต่ละสาขาจะต้องมีการผลิตสินค้าเพียงประเภทเดียวและด้วยกระบวนการผลิตเดียว (Function การผลิตเป็น Linear Production Function)

แนวคิดพื้นฐาน (Basic Concept)

กิจกรรมทางเศรษฐกิจในขอบเขตพื้นที่หนึ่ง สามารถจัดให้เป็นระบบและศึกษาถึงความเชื่อมโยงของแต่ละกิจกรรมทั้งความเชื่อมโยงไปข้างหน้าและข้างหลัง โดยมีข้อสมมติในการแบ่งแยกกิจกรรม ดังนี้

1) Homogeneity Assumption กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง และถือว่าแต่ละกิจกรรมมีการผลิตเพียงอย่างเดียว และด้วยโครงสร้างการผลิตแบบเดียวเท่านั้น (Single Input Structure) และไม่มีการทดแทนกันระหว่างปัจจัยการผลิต

2) Proportionality Assumption กิจกรรมการผลิตแต่ละกิจกรรมจะมีการใช้ปัจจัยการผลิตในสัดส่วนคงที่ การเพิ่มหรือการลดการผลิตสินค้าและบริการ จะต้องใช้ปัจจัยการผลิตเพิ่มหรือลดในสัดส่วนเท่ากัน หรือ Production Function เป็นเส้นตรง (Linear Production Function)

จากแนวคิดและข้อสมมุติดังกล่าวใช้เป็นกรอบในการรวบรวมข้อมูลความเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ กิจกรรมแต่ละกิจกรรมต้องใช้ปัจจัยการผลิตอะไรบ้างในการผลิตสินค้าและบริการ และในขณะเดียวกันเมื่อผลิตแล้วได้กระจายผลิตผลเหล่านั้นไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ เพื่อการผลิตต่อหรือเพื่อบริโภคในที่สุด

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรม

แนวความคิดในการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางพัฒนาภาค งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในแนวนั้นส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์การเติบโตของภาค ซึ่งเป็นงานศึกษาที่เกิดขึ้นไม่นานมานี้

โดยงานชิ้นแรกที่พยายามประเมินความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรม คืองานของ Leontief (Leontief 1930 : 1-5) ในรูปของแบบจำลองปัจจัยการผลิตและผลผลิต (Input /Output Model) แสดงถึงการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจากแบบจำลองพื้นฐานนี้ เมื่อศึกษาโดยแยกสาขาการผลิตที่แตกต่างออกจากกันจะสามารถวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมได้ทั้งในระดับชาติ, ระดับภาค หรือแม้แต่ระหว่างภาค สำหรับการศึกษานี้ ใช้แบบจำลองระดับภาค

ในระยะต่อมาจนถึงทศวรรษ 1960 แบบจำลองของ Leontief ถูกพัฒนาให้ใช้ประโยชน์ได้กว้างขวางขึ้นในรูปแบบและระดับต่าง ๆ ส่วนการนำมาประยุกต์และวิเคราะห์ร่วมกับเทคนิคอื่น ๆ ยังมีอยู่น้อย งานศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรม โดยใช้แบบจำลองปัจจัย-ผลผลิต ร่วมกับวิธีวิเคราะห์อื่น ๆ ในการวิเคราะห์การเติบโตของภาคด้วยนั้น มีดังต่อไปนี้:-

Hellman (Hellman 1974 : 15-16) ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรม ด้วยการพยายามวัดบทบาทของการรวมตัวทางเศรษฐกิจในการเติบโตของภาคให้ออกมาเป็นตัวเลข โดยศึกษาการลดลงของต้นทุนทั้งหมดของโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่หนึ่ง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้กล่าวถึงปัจจัยที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Components) ของการรวมตัวทางเศรษฐกิจที่ว่า การรวมตัวเมื่อถึงจุดหนึ่งจะทำให้เกิดการลดลงของกลุ่มอุตสาหกรรมโดยรวม Hellman วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการรวมตัวในแนวตั้ง (Vertical Agglomeration) ของอุตสาหกรรมถึงประเด็นเกี่ยวกับพื้นที่และการลดลงของอุตสาหกรรม และสรุปว่ามีความสมดุลย์เพียงเล็กน้อยที่ทำให้กลุ่มอุตสาหกรรมโดยรวมลดลง ถ้ามีการรวมตัวในแนวตั้ง หรือ มีการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมหนึ่ง ๆ ในพื้นที่หนึ่ง

Greenhut & Ohta (Greenhut 1976 : 6) ได้ร่วมกันศึกษาถึงผลในด้านบวกของการรวมตัวในธุรกิจที่มีความเชื่อมโยงต่อกัน งานศึกษานี้ได้พิจารณากรณีที่ ธุรกิจ B เป็นธุรกิจที่ผูกขาดในการขายปัจจัยการผลิตให้ธุรกิจ A เมื่อธุรกิจ A นำไปผลิตสินค้าบริโภคแล้วนำออกจำหน่าย ราคาสินค้าที่ผลิตโดยธุรกิจ A นั้นไม่ได้ขึ้นกับโครงสร้างของตลาด แต่จะขึ้นกับราคา

ปัจจัยการผลิตที่ตั้งโดยธุรกิจ B และพบว่า การรวมตัวกันของ 2 ธุรกิจนี้ จะทำให้ผลผลิตโดยรวมมากขึ้น ราคาสินค้าต่ำลง นำมาซึ่งการขายและกำไรสู่ธุรกิจที่มีการรวมตัวจาก 2 ธุรกิจนี้ และแต่ละธุรกิจที่มารวมตัวด้วย

Lever (Lever 1975 : 9-11) ศึกษาในแง่มุมที่แตกต่างออกไปอีก โดยทำการวิเคราะห์กรณีของ 2 กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน กลุ่มแรกเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในเขตเมือง อีกกลุ่มเป็นอุตสาหกรรมระดับรอง โดยอุตสาหกรรมระดับรองเป็นผู้ส่งปัจจัยการผลิตให้กลุ่มแรก การศึกษานี้เป็นการศึกษาผลกระทบของการที่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในเขตเมืองเปลี่ยนที่ตั้งไปสู่พื้นที่อุตสาหกรรมระดับรอง ผลปรากฏว่า อุตสาหกรรมระดับรองจะไม่ถูกผลกระทบในทางลบ ถ้าหากมีการรวมตัวอย่างเข้มแข็งในระหว่างอุตสาหกรรม

Taylor (Taylor 1975 : 5-7) ชี้ว่ามี 3 องค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรม คือ (1) ปัจจัย ซึ่งหมายถึงทั้งปัจจัยการผลิตและผลผลิต (2) การแลกเปลี่ยนข้อมูลและข่าวสารระหว่างอุตสาหกรรม และ (3) ข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ Taylor เสนอแนะว่า ความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมมีความมากน้อยต่างกัน โดยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับความเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นกับแต่ละขนาดของธุรกิจ

จะเห็นได้ว่า อาจศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรม ให้มีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์การเติบโตของภาคได้หลากหลายมากขึ้นจากงานวิจัยที่กล่าวมา สำหรับประเทศไทยได้มีการศึกษาความเชื่อมโยงที่ผ่านมา แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาแบบจำลองให้สามารถให้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น และการนำมาประยุกต์ใช้วิเคราะห์ในด้านต่าง ๆ

2.3 การศึกษาโดยใช้วิธีการวิเคราะห์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการนำหลักการศึกษาคำเชื่อมโยงมาใช้วิเคราะห์ในประเทศไทยนั้น ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก ส่วนใหญ่ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายภาครัฐบาล การศึกษาเปรียบเทียบ การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ (Project Priority) ดังตัวอย่างงานวิจัยต่อไปนี้

พุนทรพย์ ลีณะนิธิกุล (พุนทรพย์ ลีณะนิธิกุล 2525 : ง-จ) ทำการศึกษาเพื่อเลือกสาขาเศรษฐกิจที่สำคัญสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย โดยพิจารณาจากตารางปัจจัย-ผลผลิต ปี 2518 และมีหลักเกณฑ์ในการเลือกสาขาโดยพิจารณาจากผลการจ้างงาน รายได้

และการใช้หรือประหยัดเงินตราต่างประเทศสุทธิ ซึ่งจะช่วยให้ผู้วางแผนพัฒนาอาจพิจารณาเลือกสาขาหลัก ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ ซึ่งสาขาหลักในแต่ละวัตถุประสงค์นั้น อาจมีความขัดแย้งกันบ้าง ดังนั้น เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการโดยรวม จึงใช้หลักเกณฑ์ในการจัดลำดับอุตสาหกรรมที่มีผลกระทบสอดคล้องกันทั้ง 3 ด้าน ให้เป็นสาขาหลัก โดยพิจารณาผลความเชื่อมโยงไปข้างหน้า และ/หรือข้างหลังเป็นหลัก ทั้งนี้เป็นการวิจัยที่ไม่ใช้ข้อมูลสำรวจ (Non-survey research)

ผลการศึกษานี้ สรุปได้ว่า อุตสาหกรรมที่มีผลกระทบต่อเนื่องเฉพาะด้านหน้าที่สอดคล้องกับทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ กิจกรรมขายปลีก ขายส่ง ภัตตาคารและไนท์คลับ การขนส่งสินค้า โรงสีข้าว

อุตสาหกรรมที่มีผลกระทบต่อเนื่องเฉพาะทางด้านหลังที่สอดคล้องกันทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ กิจกรรมขายส่ง ภัตตาคารและไนท์คลับ โรงสีข้าว โรงฆ่าสัตว์ การแปรรูปอาหาร (ผลิตภัณฑ์จากแป้ง กว๊ายเตี๋ยว บะหมี่)

ส่วนอุตสาหกรรมที่รัฐให้การส่งเสริม จะเห็นได้ว่า มีผลกระทบต่อเนื่องทางด้านหน้าต่ำมาก ส่วนผลกระทบต่อเนื่องทางด้านหลังอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง

สมเกียรติ กำจรกิจบวร (สมเกียรติ กำจรกิจบวร 2529 : ง-จ) ได้ศึกษาการจัดลำดับความสำคัญของสาขาเศรษฐกิจในประเทศไทย โดยพิจารณาผลการเชื่อมโยงไปข้างหน้าและข้างหลังในแง่ผลผลิตของแต่ละสาขา วิธีการศึกษาใช้ประโยชน์ของ Fixed Price Multiplier Analysis ในการคำนวณผลการเชื่อมโยงแบบครบวงจร กล่าวคือ นอกจากจะพิจารณาผลที่เกิดขึ้นระหว่างสาขาการผลิตแล้ว ยังได้พิจารณาถึงผลของปัจจัยอื่น ๆ เช่น ผลเกี่ยวเนื่องต่อครัวเรือน รัฐบาล ต่างประเทศ นอกจากนี้ยังได้จัดลำดับความสำคัญของสาขาต่าง ๆ ของระบบเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากค่าตัวคูณต่าง ๆ เช่น ตัวคูณผลผลิต ตัวคูณรายได้ของแรงงาน (ค่าจ้าง-เงินเดือน) ตัวคูณการจ้างงาน และตัวคูณสินค้าเข้าเพื่อการผลิต การวิจัยนี้ได้ศึกษาจากตารางปัจจัย-ผลผลิต และพัฒนาไปสู่ตารางบัญชีสังคม ปี 2526 โดยไม่ได้ทำการสำรวจ

สุชาติ พิวงาม (สุชาติ พิวงาม 2526 : ง-จ, 131) ได้วิเคราะห์หาอุตสาหกรรมหลักของเมืองเชียงใหม่ ปี 2518 เป็นเกณฑ์ในการเลือกอุตสาหกรรมหลัก การวิจัยนี้เป็นการคำนวณตัวบ่งชี้ (Indicator) จากตารางเดิมโดยไม่ได้ทำการสำรวจเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า อุตสาหกรรมที่ควรส่งเสริมในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้

เป็นปัจจัยนำในการพัฒนาภูมิภาค ก็คือ อุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบในภาคเกษตรกรรม หรือ อุตสาหกรรมเกษตร (Agro-industries) นั้นเอง เนื่องจากผลการคำนวณค่าผลกระทบไปข้างหลัง (Backward linkage effect) จากตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิต (Input-Output Transaction Table) ของจังหวัดเชียงใหม่ บ่งชี้ว่าการผลิตที่ใช้วัตถุดิบในสาขาการเกษตรนั้น จะก่อให้เกิดการเพิ่มการผลิตในสาขาเศรษฐกิจอื่น ๆ ขึ้นมาอีกอย่างมากที่สุด

จะเห็นได้ว่า งานศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมที่ผ่านมามีทั้งต่างประเทศ และในประเทศไทย โดยที่ใช้แบบจำลองปัจจัยและผลผลิตส่วนใหญ่จะเป็นการวิจัยที่ไม่ได้สำรวจ (Non-survey research) เนื่องจากการจัดทำต้องใช้ข้อมูลและเงินทุนจำนวนมาก ดังนั้น การพัฒนาแนวความคิดในการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมจึงเป็นไปอย่างจำกัด ส่วนที่ปรากฏมักเป็นไปในรูปแบบการประมาณ (estimate) และการได้มา (derive) จากงานศึกษาต้น ๆ เป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม วิธีการที่พัฒนามาเหล่านี้ แม้จะทำให้แนวความคิดการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมแตกแขนงออกไปมากยิ่งขึ้นก็ตาม หากแต่ว่าในความเป็นจริงมีข้อจำกัดในการนำมาใช้อีกมาก เนื่องจากสภาพการณ์ต่าง ๆ มิได้คงที่ตลอดเวลา (non-static) และยังมีความแตกต่างในรายละเอียดแต่ละพื้นที่อีกด้วย (จรินดา จินตนาวัน 2533 : 33)

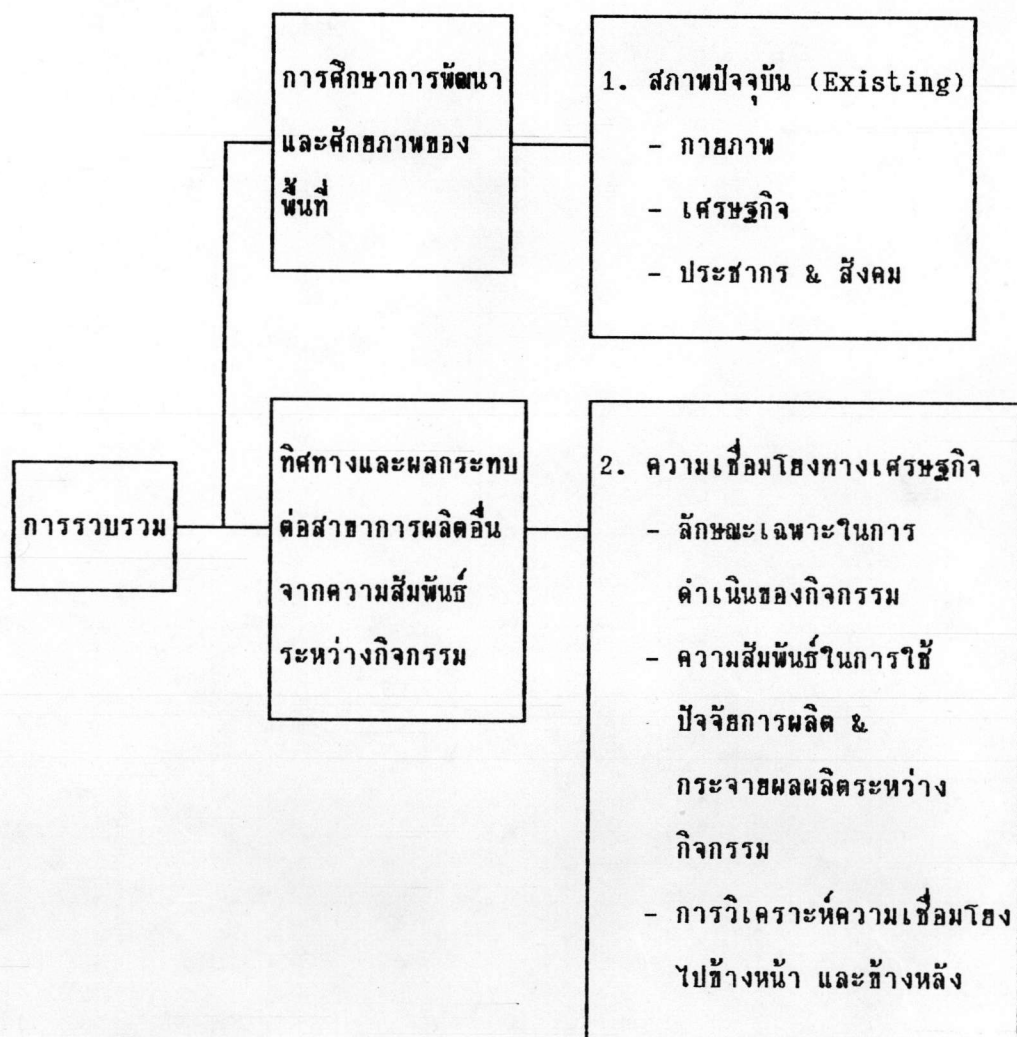
เมื่อพิจารณาพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ พบว่าในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งนอกจากจะเป็นไปตามเงื่อนไขเวลาและศักยภาพในการพัฒนาของพื้นที่แล้ว ยังมีเงื่อนไขของการส่งเสริมความเจริญเติบโตในพื้นที่จากรัฐบาล โดยมีโครงการพัฒนาเมืองหลักอีกด้วย ดังนั้นในการศึกษาความเชื่อมโยงของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีความโดดเด่นลักษณะนี้ ผู้ศึกษามีความเห็นว่ ไม่เหมาะสมที่จะใช้วิธีการคำนวณ (derive) ตารางการแลกเปลี่ยนปัจจัย-ผลผลิตของพื้นที่จากสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระดับประเทศที่มีอยู่เดิม ด้วยเหตุดังกล่าวผู้ศึกษาจึงได้ทดลองสร้างตารางการแลกเปลี่ยนปัจจัย-ผลผลิต โดยทำการสำรวจกิจกรรมทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ผู้ศึกษาให้ความสำคัญเป็นหลักในการศึกษาคั้งนี้

2.4 โครงร่างของการวิจัย

จากการศึกษาเบื้องต้น พบว่า เศรษฐกิจหลักของจังหวัดเชียงใหม่ คือ การเกษตรกรรม ส่วนเศรษฐกิจหลักของเมืองเชียงใหม่ คือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้น

ในการศึกษาความเชื่อมโยงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่
จึงมุ่งเน้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในเมือง โดยจะดูทิศทาง (Direction) ของการดำเนินการ
การผลิตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และกระจายไปยังท้อง
ถิ่นต่าง ๆ ในชนบทของจังหวัดเชียงใหม่ โดยจะทำการศึกษาดังนี้ :-

แนวความคิดในการศึกษาวิจัย (RESEARCH FRAMEWORK)

2.4.1 แนวความคิดในการศึกษาวิจัย (RESEARCH FRAMEWORK)

ในการพัฒนาภาคตามแนวความคิดศูนย์กลางความเจริญนั้น ส่วนหนึ่งของแนวทางการพัฒนา มุ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในศูนย์กลางความเจริญ (Growth Centre) เพื่อถ่ายทอดความเจริญทางเศรษฐกิจสู่พื้นที่โดยรอบศูนย์กลางนั้น สำหรับประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภูมิภาคมา ตั้งแต่อดีต แม้ในปัจจุบัน รัฐบาลก็ยังต้องการให้จังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางกระจายความเจริญ ของภูมิภาค เพื่อกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคโดยรอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพื้นที่ภาคเหนือตอน บน โดยได้มีการจัดทำโครงการเมืองหลักขึ้น ดังนั้น การศึกษาความเชื่อมโยงของกิจกรรมทาง เศรษฐกิจของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ จะทำให้สามารถทราบถึงมูลค่า และปริมาณ ของสินค้าและบริการที่ไหลออกจากจังหวัดเชียงใหม่ และเข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ ที่เป็นต้นทาง (Origin) และปลายทาง(Destination) ข้อมูลเหล่านี้ จะทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่าง พื้นที่ที่สำคัญ และเด่นชัดขึ้น และทำให้เห็นภาพว่า สินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม ท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาทในระบบเศรษฐกิจในระดับภาค และระดับประเทศ อย่างไร

นอกจากนั้น การศึกษาทฤษฎีฐานเศรษฐกิจ (Economics Base Theory) โดยดูจาก ผลลัพธ์ที่ตั้ง (Location Quotients) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจของ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ มีขนาด(Extent)เป็นเท่าไร เมื่อเปรียบเทียบกับ กิจกรรมอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ ฯลฯ เป็นต้น

ในการศึกษา เราจะทำการศึกษาเป็นขั้น ๆ ตามลำดับ โดย ขั้นแรก เราจะต้องสำรวจว่า ในจังหวัดเชียงใหม่ มีอุตสาหกรรมใดที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวบ้าง ทั้งที่เป็น Backward Linkages และ Forward Linkages ขั้นที่ 2 ทำการจัดกลุ่มอุตสาหกรรม ที่มีลักษณะการค้าเน้นกิจการ และการให้บริการที่คล้ายคลึงกัน จะได้กลุ่มอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งที่เด่นชัด และไม่เด่นชัด ขั้นที่ 3 ออกแบบสอบถาม เพื่อเก็บ ข้อมูลความเชื่อมโยงในแต่ละอุตสาหกรรม แล้วจึงนำผลที่ได้จากแบบสอบถามมาวิเคราะห์ เพื่อหา ความสัมพันธ์ในแต่ละอุตสาหกรรม ว่ามีปริมาณความเชื่อมโยง และมีความสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงใด แล้วจึงทำการสรุปและเสนอแนะแนวทางในการวางแผนพัฒนาต่อไป

เมื่อเราพูดถึงจังหวัดเชียงใหม่ สิ่งแรกที่จะเกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดของเรา ก็คือ ภูมิประเทศ และทัศนียภาพ ที่น่ารื่นรมย์ ชวนให้เราหลงไหล และอยากที่จะได้ไปท่องเที่ยว สัมผัส ซึ่งในการท่องเที่ยวที่นั่น ปัจจัยที่จะต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรกคือ ทุน หรือค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว เช่น ค่าอาหาร, ค่าที่พัก, ค่ารถ, และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีกอีกประการ ซึ่งเหล่านี้ จะนำรายได้เข้าสู่พื้นที่ที่ทำการศึกษเป็นจำนวนมหาศาลในแต่ละปี แต่เมื่อเรามองในด้านของคนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่แล้ว การมาเยือนของนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นชาวไทย หรือชาวต่างประเทศ ย่อมนำมาซึ่งรายได้, การจ้างงาน, และการลงทุนในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกาท่องเที่ยว ฯลฯ นั้นย่อมหมายถึง การพัฒนาขึ้นของพื้นที่ และเมื่อเราขยายขอบเขตการมองให้กว้างขึ้นในระดับอนุภาค เราจะเห็นว่า การที่จังหวัดเชียงใหม่มีการลงทุนในด้านกาท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือน ย่อมก่อให้เกิดความต้องการแรงงาน (Demand for Labour) และการตอบสนองของแรงงาน (Supply of Labour) ทั้งภายในจังหวัด และจังหวัดข้างเคียง นอกจากนั้น ยังต้องมีการนำเข้าวัตถุดิบ, แรงงาน, ทุน จากพื้นที่ต่าง ๆ ในอนุภาค และส่งออก ในรูปของบริการ, ทุนที่ใช้ซื้อวัตถุดิบ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ จะก่อให้เกิดการพัฒนาในระดับอนุภาค เกิดขึ้น โดยมีจังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางความเจริญ เป็นต้น

จากที่กล่าวข้างต้น เราจะพบความเชื่อมโยงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากมาย (Economics Linkages) ซึ่งความเชื่อมโยงเหล่านี้ อาจจะเป็นไปได้ในหลายรูปแบบ เช่น

- ความเชื่อมโยงของการผลิตไปข้างหน้า (Forward Production Linkages) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าจนถึงขั้นสำเร็จรูป หรือการขยายกระบวนการผลิตที่เป็นอยู่ เพื่อที่ว่า จะสามารถผลิตสินค้าได้หลายชนิดจากวัตถุดิบที่ใช้อยู่
- ความเชื่อมโยงของการผลิตไปข้างหลัง (Backward Production Linkages) เกี่ยวข้องกับปัจจัยเข้าหรือวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ในการผลิต รวมถึงปัจจัยเข้าโดยอ้อม (Indirect Inputs)
- ความเชื่อมโยงของการกระจายสินค้าและบริการ (Distribution Linkages) เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากที่ตั้งของพื้นที่ในโครงข่ายของการคมนาคมระหว่างพื้นที่ ซึ่งในการศึกษาจะพิจารณาจากแหล่งที่มา-ที่ไปของสินค้า
- ความเชื่อมโยงของการค้าและบริการ (Commercial and Service Linkages)

เกี่ยวข้องกับ การขายปลีกที่เป็นไปได้ของพื้นที่ และเกี่ยวกับพื้นที่ให้บริการทางการค้า ²

ในการที่จะตรวจสอบความเชื่อมโยงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างพื้นที่ เราจะใช้วิธีการสำรวจความเชื่อมโยง (Linkage Survey) กล่าวคือ จะทำการสำรวจหน่วยธุรกิจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ ว่าจะมีผลของความเชื่อมโยงต่อพื้นที่ภาคเหนือตอนบน และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องมากนักน้อยเพียงใด ซึ่งการสำรวจนี้จะทำเพื่อค้นหาความสัมพันธ์ของกระบวนการผลิต ที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาภาคต่อไป

สำหรับเทคนิคในการสำรวจความเชื่อมโยงที่เหมาะสม ผู้วิจัยคิดว่า ในการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของการผลิตไปข้างหน้า และไปข้างหลัง ข้อมูลที่ต้องการจะเป็นประเภทใหญ่ ๆ 2 ประเภท คือ

- ประเภทที่เกี่ยวกับผลผลิต (Output) จากกระบวนการผลิต
- ประเภทที่เกี่ยวกับปัจจัยการผลิต (Input) ในกระบวนการผลิต

ส่วนความเชื่อมโยงในรูปแบบอื่น ๆ ผู้วิจัยจะได้ใช้วิธีการที่จะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในรูปแบบที่เหมาะสมต่อไป เช่น ความเชื่อมโยงของการกระจายสินค้าและบริการ (Distribution Linkages) โดยจะพิจารณาจากแหล่งที่มาและที่ไปของสินค้า ในการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยง เป็นต้น

---

² คารณี ถวิลพัฒน์กุล ,เอกสารประกอบการสอนวิชา 363 662 Planning Workshop II : เรื่องการศึกษาความเชื่อมโยงและการไหลเวียนระหว่างภาค , คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , มปป.

2.4.2 องค์ประกอบของวิทยานิพนธ์

การศึกษาความเชื่อมโยงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวบริเวณที่ราบตอนกลางของจังหวัดเชียงใหม่ ได้ทำการศึกษาโดยแบ่งเป็น 6 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนที่ 1 เป็นการศึกษา ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ แหล่งที่มาของข้อมูล และคำจำกัดความในการศึกษา ส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่กล่าวถึง ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาคั้งนี้ ส่วนที่ 3 เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิธีการศึกษา ซึ่งจะกล่าวถึง ขอบเขตของการศึกษา กิจกรรมและการเลือกกิจกรรม การเลือกพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม การแบ่งขนาดการผลิต ข้อมูลที่ใช้ ประชากรเป้าหมาย ระบบการเก็บข้อมูล แบบสอบถาม อุปสรรคและปัญหาในการเก็บข้อมูล ส่วนที่ 4 เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย เป็นการศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ศึกษาในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านกายภาพ, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านสังคม, และด้านประชากร เป็นต้น ส่วนที่ 5 เป็นส่วนที่แสดงให้เห็นถึง ลักษณะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำการศึกษา วิธีการดำเนินของกิจกรรม ความเชื่อมโยงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปยังหน้าและข้างหลังของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ทำการศึกษา ในส่วนสุดท้าย จะเป็นการสรุปผลของการศึกษา การนำผลการศึกษาไปใช้เพื่อการวางแผน และข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผน และการศึกษาวิจัยต่อไป

2.5 สมมติฐานในการวิจัย

"กิจกรรมทางเศรษฐกิจของ อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จะมีความเชื่อมโยงกัน โดยมีอุตสาหกรรมที่พักอาศัยสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมหลัก และส่งผลกระทบต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอื่น ๆ"

หมายเหตุ : อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวที่ทำการศึกษา ได้แก่

- อุตสาหกรรมที่พักอาศัย เช่น โรงแรม ชั้น 1 , โรงแรม ชั้น 2 ,
โรงแรม ชั้น 3 , โรงแรม ชั้น 4 ,
โรงแรม ชั้น 5 , และบ้านรับรอง (Guest House)

- อุตสาหกรรมการนำเที่ยว เช่น บริษัททัวร์ต่าง ๆ
  - อุตสาหกรรมรถเช่า
  - อุตสาหกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่หวาย เช่น ร่ม และพัด
  - อุตสาหกรรมแกะสลักไม้
  - อุตสาหกรรมจากสิ่งทอ และสิ่งประดิษฐ์จากสิ่งทอ
  - อุตสาหกรรมเครื่องเงิน และอัญมณี
  - อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา
  - อุตสาหกรรมผลิตอาหาร และผลไม้ดอง
  - อุตสาหกรรมผลิตและขายของที่ระลึก เป็นต้น
-